

Egy európeér a közelmúltból

Miközben állandóan az Európához való csatlakozás sirámaait halljuk újabban – ami egyesek szemében a nyugati értékrend kritikátlan dicsőítését és minden hazai érték megkérdőjelezését jelenti –, érdemes volna gyakrabban felidézni azokat a kiváló egyéniségeket, akik magatartásukkal, egész lényükkel a legnehezebb időkben is tudták és merték képviselni az európai, így az egyetemes értékeket. Közéjük tartozik a kilencven esztendővel ezelőtt született *Granasztói Pál* akadémikus, Ybl-díjas építész, író. Az utolsó úriemberek egyike volt; nála szerényebb értékes embert nem ismertem. Valamikor tagja volt a testületnek, amely utcát elnevezéséről döntött. Akkoriban legkorábban öt évvel a halála után nevezhettek el utcát valakiről; némely hátramaradtak túlbuzgósága miatt Granasztói egyszer ironikusan azt javasolta, jobb volna, ha csak az özvegyek halála után öt évvel tárgyalhatnának erről. Az ő felesége ma is él, de lényétől idegen bármiféle lépést tenni férje érdemeinek hangoztatásáért. Így aztán mind kevesebben emlékeznek rá.

A nagypolgári milió, amelybe ezerkilencszáznolcban született, meghatározta ugyan életének kereteit, de egyéniségét, gondolkodásmódját mindig a szuverenitás vezérelte. Érdeklődése korán az építészet felé vonzotta, ám hamar kiderült, ennek is a humán vetülete áll hozzá közelebb; a története, az esztétikája.

A háború után egy ideig Budapest városrendezését irányította. Huszonnégy évesen megírja első önéletrajzi élményeit, majd Ignótus Pál javaslatára szakirodalommal próbálkozik. Belépése az irodalomba egy építészeti esszével kezdődik a *Magyar Csillagban*.

A „fordulat éve” utáni időszakban hol magas beosztásban van, hol állástalan, mint akkoriban sokan mások. Ő az írásban talál vigaszt és menedéket. Ezek később *Liane*, valamint *Vallomás és búcsú* címmel váltak ismertté. (Feltétlen ketté kell választani; egy regényt akartál írni és kettő lett belőle, mondta Kassák. Így olyan, mintha egy szárnyas oltár egyik oldala Kassán, a másik Pozsonyban lenne elhelyezve, vélekedett a szétválasztott kötetekről Fülep Lajos).

Granasztói Pál rövid időn belül rátalál saját irodalmi útjára; érzékenyen visszafogott, mégis határozott stílusára. Tudja, mindenkinek megvannak a saját, senkivel meg nem osztható vívódásai, számadásai; akinek mégsem, bizonyos értelemben könnyebb az élete, mégis – szegény ember. A naplójellegű *Múló világomat követi az Itthon éltem*, amely e gondolataiban spontán feltörő két szó érzelmi tartalmát világítja meg: „Sokszor gyanítottam itthon

maradásomban gyengeséget. Újnak, kockázatosnak, veszedelmesnek nem vállaltam! A megszokotthoz való ragaszkodást. Kényelmességből, biztonságra vágyásból, érzelmességből elfogadását olyan dolgoknak is, amelyekkel mélyében nem ért egyet az ember. Voltaképpen tehát a hedonikus alkatot, a jó közérzetre törekvést. Vagy a pilátusit, amely mossza kezét, mondván, a dolgok tőle függetlenül, felsőbb erőkből történnek. Valójában az önámítást. Ez könnyen igaznak látszhat. De itthon élni nem volt-e kockázat? Sokáig nemcsak biztonsági értelemben, hanem személyiségünk deformálódása, ennek veszélye értelmében is. S a megszokottnak nincsen-e olykor mélyebb értelme, az – akár a kenyér – nem olyan valami-e, ami valóban a hozzá való ragaszkodásra érdemes? S annak is, aki elment, nem kell-e sok mindent elfogadnia – ízlése, akarata ellenére – abból, amit odakint talál?” – töpreng a kivándorlás nagy kérdésén. Bonyolultabbá teszi mindezt, hogy tudjuk, bátyja az emigrálás mellett döntött. „...s mert az otthonosság igénye, az arra vágyakozás nem az érvényesülésnek, a tágulásnak kedvez, hanem inkább a magunkba, a mélyebbre tekintésnek, a dolgok igazibb valósága felismerésének, elfogadásának. A távolabbi dolgok idegenebbé válnak, a közelebbieket élesednek, fontosságukban növekszenek. Mind kevésbé

A
R
C
K
É
P
E
K

Granasztói Pál

érdekelt a távoli, az új, a legújabb, és mindinkább a közlemben lévő, az, amit még meg kell és meg lehet ismer-nünk. Mindez csírában bennem lehetett már korábban, s a nagyvilágtól talán tudatosan akkor fordultam el, némi fájó nosztalgiával, mikor London repülőterén hallottam bemandani Hongkongot, Melbourne-t, Cape-town-t és más távoli helyeket. Budapest és sokáig lebecsült múltja felé pedig ezután kezdtem érzelmeimben is fordulni.” S az ezerkilencszázhetvenegyben (!) megjelent kötetben ilyen mondat olvasható ötvenhatról: „Azt akkor egész valóban éreztem, hogy ami történt, felkelés volt, ilyen értelemben forradalom.” Irodalmi életműve lezárásának tekintette Hitek és tanok c. munkáját; ebben egy gazdag élet tapasztalatainak, tépelődéseinek, gondolatainak számvetését sűríti.

Könyveiben önmagáról, vagy az átélt dolgokról beszél, egyes szám első személyben, mégis soha előtérben, teljesen eggyé olvad környezetével. Remek portrékat találunk orvos édesapjáról, családtagokról, ismerősökről, lapjain életre kelnek rég halott szellemi kiválóságok. Mély érzelmvilágról megrázó élmények tanúskodnak; például a háború alatt egy pici rokongyerek – aki édesapját fényképről ismerheti csupán – magától értetődő természetességgel állapítja meg: *az én apukám csak elől apuka, hátul papír.*

Granasztói írásai színesek, de súlyuk van; színei pasztellek, akár az impresszionisták képei, súlyukat a mondanója adja. Vágyakról, boldogságról, lebegésről álom és valóság között, a semmi és a valami határáról, hiszen minden összeér valahol, egy (vagy több) ponton kapcsolódik, semmi nincs függetlenül a mindenségben. Mindezt hasonlíthatatlan atmoszférával ábrázolja, időrendi sorrend nélkül, benyomások, asszociációk révén. Szépen írja le annyi ember problémáját: a mély vallásosságot fokozatosan felváltó, egyre erősödő szkepticizmust. Ott a gyöttrő kérdés: ha egy eszmét elveszítünk, ami kapaszkodóul szolgált, némi biztonság illúzióját nyújtva, találunk-e mást, helyette tudunk-e valamiben megfogódzkodni a világ szédítő káoszában? Mert önmagunk számára megfelelő hitvallást, – legyen az bármilyen – hosszú vívódások árán csak önmagunk alakíthatunk ki.

Visszatekintéseiben mindig *akkori* önmagát adja, az idők változásaival, más szemmel, újabb dolgokat átélve, megint másként mérlegelne; olykor kilátástalannak hitt dolgok megvalósulása, máskor a nyomasztó évek utáni felszabadultság érzése által szer-telenül feltörő, majd túlzottan bizonyult remények igazolják ezeket. Véleményét finoman, megfontoltan fejt ki, annak tudatában, hogy a világ nem lehet egy-értelműen jó vagy rossz, meghatározója elsősorban az egyéni sors, tapasztalat. Erdemleges tanácsokat

nagy élettapasztalat birtokában sem adhatunk; nincs két egyforma élet. S ami egyik korszakban elfogadott vagy éppen elvárt, máskor talán az ellenkezője az. Megbízható viszonyítási alapunk nincs, minden és mindenki csak önmagához viszonyítható, az összehasonlítások nem adhatnak hiteles eredményt. Közlelbb kerülhetünk ugyan a dolgok megértéséhez, ha magunk is megkíséreljük átélni azokat, de ezeknél saját vágyaink, egyéniségünk hatása meghatározó-an jelen van. „Biedermeier nosztalgiám jellemző tünete és további serkentője volt, hogy egyövégtében elolvastam a *Déryné Napló-ját*, főként azért, mert mélyen belevitt a biedermeier kor, élet, sajátosságaiba, részleteibe. Még vanília-skávét is próbáltam inni, amiről írt, de nem ízlett...” – így ad vissza érzékletesen hangulatot, árnyalatot, talán kevésbé fontosnak tűnő, mégis lényegest kifejező, tömör mondataival. Külön értéke könyveinek, hogy tárgyilagos betekintést kaphatunk a háború előtti jómódú polgárság életvitelébe, szokásaiba; meglepő őszinteséggel ír a képmutatásról, az előítéletekről, de egyértelműen mutatja be a pozitívumokat is. Lényegében a „másik oldalról” kapjuk ugyanazt a korraj-zot, mint pl. Kassák, Várnai Zseni önéletírásaiból, így kapva teljesebb képet az akkori, majd későbbi időkről, s az összefüggésekről.

Építészeti könyveiben a városaink sorsáért mély felelősséget érző építés fogalmazza meg álláspont-ját, az építészet összetartozását az élet megannyi te-rületével, a szociológiától a pszichológiáig: „*Kezdtet mind erősebbé, szinte mágiakusan hatóvá válni bennem az érzés a helyek és események, a tér és idő összetartozásá-nak jelentőségéről. Arról, hogy valahol, valamikor, valami történt, s én ott állok, ugyanazon a helyen, térdarabon, földön, mely ma is realitás, sőt talán nem múlik el soha. Míg az, hogy itt dolgok történtek, emberek éltek, mozog-tak, cselekedtek, végérvényesen elmúlt, s ezt soha semmi vissza nem hozhatja. Még leginkább város képes az ilyes-mire, s az építészet, ami eleve térbe foglalja, megörökíti – talán mindennél maradandóbban – az időt.*”

Múltat jövővel összekapcsoló, az idők változásai-hoz alkalmazkodni megalkuvás nélkül képes, széles látókörű krónikásának elbuszéléseit, örök kérdéseket egyéni szemszögből boncolgató meditatálásait ismerhetjük meg valamennyi írásából. Ha „rohanó korunk” megpróbál is hamis látszatot kelteni, nem hihetjük, hogy egyéniségének jellemző vonása – *homo contemplator* – anakronisztikus lenne. Ő maga szívesen idézett egy mondást, amelyben hitt: „*Az értelem szava halk, de előbb-utóbb érvényesül.*” Bárha je-lét láthatnánk ennek. Mindenesetre az ő tartózkodó, mégis erőteljes jelenléte ezt segítette ezerkilencszáz-nyolcvanötben bekövetkezett haláláig. (1998)

Wutka Tamás